

Alicja JAGIELSKA-BURDUK*

Uwarunkowania upowszechniania i promocji dziedzictwa kulturowego a narzędzia ICT – między prawem a ekonomią

Wprowadzenie

Upowszechnianie i promocja dziedzictwa kulturowego to istotna część działań podejmowanych w celu ochrony dziedzictwa kultury, którego strzeżenie stanowi obowiązek państwa (art. 5 Konstytucji RP¹). Działania te przyczyniają się do rozwoju kulturalnego społeczeństwa, którego członkowie mają zagwarantowany w Konstytucji dostęp do dóbr kultury. W upowszechnianiu dziedzictwa i jego promocji można również upatrywać środka do rozwoju sektora usług kulturalnych oraz stymulującego postęp. Zgodnie z treścią przepisu art. 73 Konstytucji Rzeczpospolita zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury, przy czym w tym miejscu należy przypomnieć, że definicja dóbr kultury jest bardzo pojemna i poza dziedzictwem kultury, dziełami sztuki obejmuje także inne wytwory czy przejawy działalności kulturalnej². W zakresie dziedzictwa kultury pojęcie dostępu do niego zmienia się wraz z rozwojem technologii i wykorzystywaniem nowych kanałów komunikacyjnych oraz narzędzi informatycznych. W artykule zostaną zaprezentowane wybrane uwarunkowania upowszechniania i promocji dziedzictwa kulturowego w Polsce w kontekście wyzwań współczesnych technologii.

Dostęp do dóbr kultury może być także inspiracją dla twórczości artystycznej oraz dawać liczne możliwości związane z promocją samego sektora kultury i funkcjonujących w nim podmiotów. W 2016 r. w Galerii Bardzo Białej artyści, uznając, iż ich trud oraz praca wymagają od nich bardziej intensywnych działań

* Pracownia Prawa Ochrony Dziedzictwa Kulturowego z siedzibą w Bibliotece Uniwersyteckiej, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, e-mail: ajag@ukw.edu.pl

¹ Por. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 października 2007 r., K 20/07, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A” 2007/9/102.

² A. Przyborowska-Klimczak, *Dobro kultury* [hasło], [w:] *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, red. K. Zeidler, Warszawa 2010, s. 31–36; M. Dreła, *Własność zabytków*, Warszawa 2006, s. 25–34.

niż od odbiorcy sztuki, przygotowali w ramach wernisażu nowy sposób poznawania wystawy, wymagający od uczestnika znacznie więcej aniżeli oglądanie obrazu. Obrazy ustawione na stołach wymusiły na odwiedzających przemieszczanie się pod nimi i w ten sposób docieranie kolejno do trzech sal, w których dostępna była pozostała część ekspozycji. W opisie wystawy podano, iż jest „to swoisty rodzaj wystawienniczego eksperymentu, w którym ściera się chęć przełamania utartej, z zapytaniem czy korzystnej, klasycznej tendencji ekspozycyjnej z indagacją o sensowność i właściwość ułatwiania dostępu do sztuki”³. Kolejnym wartym odnotowania działaniem podmiotu aktywnego na rynku sztuki na temat dostępu do kultury czy sztuki był projekt „The Masterpiece” zrealizowany przez Desę Unicum pod hasłem „z arcydziełem sam na sam”. W warszawskim centrum handlowym wyodrębniono zamkniętą i odizolowaną od centrum przestrzeń wystawienniczą, gdzie można było obejrzeć dzieła trzech artystów: Wojciecha Fangora, Victora Vasarely’ego i Juliana Stańczaka. Tym, co miało przyciągnąć odbiorcę, była wartość obiektów (łącznie ponad 4 mln zł) oraz możliwość obcowania z dziełami „sam na sam”⁴. Wydaje się, iż takie traktowanie dostępu do dóbr kultury i ujmowanie go w ramy komercyjne istotnie dopełnia działalność państwa i wzbogaca ofertę kulturalną dla społeczeństwa.

Dyskusja wokół praw kulturalnych sprawia, iż na arenie międzynarodowej są one rozumiane jako prawa kolektywne przysługujące społeczności międzynarodowej. Społeczność jako podmiot zbiorowy uprawniony do kultury pełni w dyskusji naukowej wokół przyszłości praw kulturalnych w prawie międzynarodowym bardzo ważną rolę⁵. Zmiany, jakie zachodzą w postrzeganiu dziedzictwa, a także nowe podejście do zarządzania nim wynikają m.in. z przyjętego nowego wizerunku dziedzictwa. Dziedzictwo, chociaż ma być przekazane kolejnym pokoleniom, powinno także służyć pokoleniom współczesnym, wspierać rozwój, a nawet być jego podstawą w przypadku działalności twórczej, innowacyjnej czy przemysłów kreatywnych. Nowy wizerunek dziedzictwa spowodował także zmianę podejścia do dziedzictwa kultury decydentów realizujących politykę kulturalną, co zauważalne jest już także w dokumentach związanych z planami ochrony dziedzictwa, w szczególności w wykorzystaniu nowych technologii i włączeniu ekspertów⁶.

Prawo, ekonomia i dziedzictwo kultury

W celu plastycznego zobrazowania relacji pomiędzy prawem, ekonomią i dziedzictwem warto przywołać rozważania Wojciecha Szafrąńskiego odnoś-

³ Wystawa „Jagna Żdzirska nie umie malować”, Galeria Bardzo Biała, <http://galeriabardzobiala.pl/jagna-zdzirska-nie-umie-malowac> (14.10. 2016).

⁴ The Masterpiece, <http://masterpiece.desa.pl/> (14.10. 2016).

⁵ Por. M. Jovanović, *Cultural rights as collective rights*, [w:] *Cultural rights as collective rights*, ed. A. Jakubowski, Leiden 2016, s. 15 i n.; J. Blake, *Collective cultural rights considered in the light of recent developments in cultural heritage law*, [w:] *Cultural rights as...*, s. 60 i n.

⁶ A. Jagielska-Burduk, W. Szafrąński, Ł. Gawel, *Mechanizmy prawne zarządzania dziedzictwem kultury*, red. A. Jagielska-Burduk, Gdańsk–Warszawa 2016, s. 44 i n.

nie do pojedynku pomiędzy dziedzictwem, które jest kobietą, oraz ekonomią jawiącą się jako mężczyzna⁷. Pan ekonomia zainteresowany jest wykorzystaniem dziedzictwa w gospodarce, tak aby dziedzictwo mogło nie tylko kojarzyć się z kosztami ponoszonymi na jego utrzymanie czy zachowaniem zasobu, ale również z postępem i wzrostem gospodarczym. W tym celu władza mieczem, za pomocą którego chce wykorzystać dziedzictwo kultury do zwiększenia aktywności w sektorze gospodarczym. Dziedzictwo natomiast, nie rezygnując ze znajomości z ekonomią, ale mając świadomość swojej ponadczasowej wartości i nieodnawialności zasobu składników dziedzictwa, zasłania się tarczą także wykutą z prawa (rys. 1).

Prawo występuje zatem jako narzędzie umożliwiające zarówno ochronę, jak i ekonomiczne wykorzystanie potencjału zasobu dziedzictwa kultury.

Rys. 1. Walka dziedzictwa z ekonomią (gospodarką) z perspektywy widowni (rys. M. Danaj)

Źródło: A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski, L. Gawel, *Mechanizmy prawne zarządzania dziedzictwem kultury*, red. A. Jagielska-Burduk, Gdańsk–Warszawa 2016, s. 296.

⁷ *Ibidem*, s. 293 i n.

Niestety, widownia będąca świadkiem tego pojedynku jest nieliczna, co dodatkowo zmienia charakter tej burzliwej znajomości i wydłuża drogę do osiągnięcia konsensusu. Im mniej podmiotów zaangażowanych, tym dłuższa wydaje się droga do osiągnięcia pełnego zrozumienia problemu zarządzania dziedzictwem. Dlatego też celem upowszechniania i promocji dziedzictwa jest przede wszystkim zmiana tego stanu na rzecz zainteresowania dziedzictwem kultury i jego problemami, tak aby członkowie społeczeństwa mogli się z nimi utożsamiać. Stąd też działania takie winny być podejmowane równoległe na poziomach lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Związek z kulturą i jej wytworami najpierw tworzy się w najbliższym otoczeniu, by potem coraz bardziej świadomy i wrażliwy na kulturę odbiorca mógł docenić korzystanie z dóbr kultury dostarczanych mu na poziomie krajowym i międzynarodowym⁸. Preferowany model partycypacyjny w zarządzaniu dziedzictwem jest zdecydowanie łatwiejszy do wdrożenia w sytuacji, gdy społeczeństwo zna problemy dziedzictwa i jego znaczenie.

Kluczowe we wprowadzaniu zmian legislacyjnych do prawa ochrony zabytków są koszty z nimi związane i ich analiza. Bez odpowiedniego określenia, a następnie zabezpieczenia budżetu, jeśli zmiana pociąga za sobą powstanie obowiązków natury finansowej dla państwa, nie jest możliwe dokonanie prawidłowej oceny skutków regulacji. Tym samym także w tym momencie związek dziedzictwa i ekonomii poddawany jest próbie wytrzymałości, nie tyle ich bezpośredniej relacji, co możliwości budżetu, którym powinien dysponować inicjator zmian. Koszty są w przypadku prawa ochrony dziedzictwa, jako przewidującego współuczestniczenie państwa w zakresie finansowania ochrony składników dziedzictwa kulturowego, katalizatorem zmian, który może ich wdrożenie opóźnić (dyskusje na etapie komisji sejmowych) bądź przyspieszyć (brak zarzutów związanych z niedostatecznym przygotowaniem zabezpieczenia finansowego). Dodatkowo wszelkie regulacje prawa ochrony zabytków opierające się na ograniczeniach właściciela zabytku w stopniu wymuszającym równoważenie dolegliwości pomocą ze strony państwa z góry muszą uwzględniać koszty działań. Może się zdarzyć, iż decydenci polityczni, godząc się na wprowadzenie przepisów np. nowej formy ochrony zabytków w postaci Listy Skarbów Dziedzictwa, będą ze względu na koszty związane z nową instytucją stosować ją, kierując się nie ideą leżącą u podstaw instytucji, czyli objęcia ochroną najważniejszych polskich zabytków ruchomych, a możliwościami finansowymi⁹. W przypadku Listy Skarbów Dziedzictwa organ wydający decyzję o wpisie

⁸ *Ibidem*, s. 37–44.

⁹ Pogląd dr. W. Szafrąńskiego popierany przez autora artykułu odnośnie do wprowadzenia nowej instytucji do prawa ochrony zabytków z jednoczesnym (niewypowiedzianym) założeniem objęcia nowym reżimem prawnym obiektów niewymagających znacznych nakładów ze strony państwa. Wypada przypomnieć, iż zgodnie z przepisem art. 78 ust. 4 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (dalej: u.o.z.o.z.) dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich. Przy tym zgodnie z przepisem art. 74 ust. 2 dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa jest udzielana ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultu-

na nią obiektu – minister kultury i dziedzictwa narodowego – jest jednocześnie dysponentem budżetu, z którego udzielana jest dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy *zabytku*.

Obok wirtualizacji dziedzictwa postępuje wirtualizacja w procesie ochrony dziedzictwa i wykorzystanie systemów teleinformatycznych. Proces ten polega na utrzymywaniu oraz rozbudowie istniejących oraz tworzeniu nowych portali, baz czy rejestrów, których zadaniem jest ochrona ruchomego i nieruchomego dziedzictwa kultury. Wśród nich należy wymienić: Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹⁰, Katalog strat wojennych¹¹, a w odniesieniu do zabytków nieruchomych – portal Geoportal o zabytkach. Nie może ująć uwadze, iż koszty ponoszone na prowadzenie baz służą bezpieczeństwu obrotu ruchomymi składnikami dziedzictwa. Krajowy rejestr utraconych dóbr kultury¹² ma zgodnie z założeniem ustawodawcy odgrywać jeszcze bardziej doniosłą rolę, albowiem fakt ujęcia w tymże rejestrze skutkować będzie tymczasowym wyłączeniem rzeczy ruchomej z obrotu i niemożnością nabycia prawa własności w trybie przepisów art. 169 (nabycie w dobrej wierze od nieuprawnionego) i 174 Kodeksy cywilnego (zasiedzenie rzeczy ruchomej). Nadto sprawdzenie rejestru przy nabywaniu obiektu stanowi element modelu starannego działania nabywcy na rynku sztuki, którego nieprzestrzeganie może pogorszyć pozycję nabywcy i spowodować, iż nie będzie on uznany za pozostającego w dobrej wierze¹³.

Wirtualizacja dziedzictwa kultury

Podstawowym dokumentem zawierającym strategię upowszechniania i promocji dziedzictwa na lata 2014–2017 jest Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami¹⁴. Na szczególną uwagę zasługuje cel szczegółowy 3 programu określony jako „Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji”. Wykonanie programu powierzono Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa i Narodowemu Instytutowi Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. W ramach celu wyodrębniono cztery kierunki działania:

– przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa – Faro 2005;

ry i ochrony dziedzictwa narodowego. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, t.j.: Dz.U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.

¹⁰ www.skradzionezabytki.pl (28.12.2016).

¹¹ www.dzielautracone.gov.pl (28.12.2016).

¹² Zgodnie z przepisem art. 24 c u.o.z.o.z Krajowy rejestr utraconych dóbr kultury prowadzony w systemie teleinformatycznym jest jawny.

¹³ Por. A. Jagielska-Burduk, *Nabycie własności dobra kultury od nieuprawnionego. Wybrane zagadnienia*, „Santander Art and Culture Law Review” 2015, nr 1(1), s. 119–134.

¹⁴ Uchwała nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r., RM-111-111-14, http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20140818Krajowy_Program_Ochrony_Zabytkow_i_Opieki_nad_Zaby.pdf (28.12.2016).

– wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;

– promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;

– zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Popularyzacja i upowszechnianie dziedzictwa mogą być realizowane w zależności od przyjętej formuły jako działania cykliczne oraz eventowe. Działania te mogą być z góry wpisane w politykę państwa (przykład Europejskich Dni Dziedzictwa) lub być podejmowane *ad hoc* i wpisywać się w ogólnie wyznaczony zakres polityki państwa. Realizatorami działań mogą być zarówno podmioty publiczne, podmioty z trzeciego sektora, czyli organizacje pozarządowe, które wykonują zadanie publiczne w ramach swojej misji, lub podmioty prywatne. Warto zacytować wypowiedź dr hab. Magdaleny Gawin, Generalnego Konserwatora Zabytków, w kontekście Europejskich Dni Dziedzictwa organizowanych w 2016 r.: „Tegoroczne – «Gdzie duch spotyka się z przestrzenią – świątynie, arcydzieła, pomniki» – to podpowiedź dla organizatorów dająca szansę spojrzenia na dziedzictwo pod kątem obiektów, które łączą ze sobą dziedzictwo materialne i niematerialne. Jednak wszystkie edycje łączy jedno – popularyzacja i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie, szeroko pojęta edukacja historyczna i kulturalna oraz podkreślenie wspólnych korzeni kultury europejskiej”¹⁵. Europejskie Dni Dziedzictwa, zajmując ważne miejsce w polityce kulturalnej w zakresie upowszechniania dziedzictwa, stanowią modelowe działanie podejmowane na poziomach krajowym i regionalnym. Ze względu na zróżnicowanie wydarzeń, które odbywają się w ramach Dni, odbiorcami działań są przedstawiciele różnych grup społecznych.

Warto dokonać oceny, na ile zaplanowane działania dopuszczają możliwość wykorzystania nowych technologii w promocji i upowszechnianiu dziedzictwa kultury. Wydaje się, iż kierunki działania 2, 3, i 4 określone w celu szczegółowym „Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji” (tabela 1) mogą być realizowane z użyciem nowych technologii. Wykorzystanie tych technologii może stanowić remedium na problem wykluczenia czy ograniczenia dostępu do dóbr kultury niektórych grup społecznych czy też członków społeczeństwa. Nadto narzędzia informatyczne mogą także wesprzeć strategię budowania świadomości tożsamości dziedzictwa regionu przy jednoczesnym rozpoznaniu dziedzictwa unijnego jako wartości uniwersalnej.

Upowszechnianie dziedzictwa w pewien sposób dotyka także sfery praw i obowiązków właściciela zabytku. Zgodnie z treścią przepisu art. 5 pkt 5 u.o.z.o.z.¹⁶ opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

¹⁵ Cyt. za: *Gdzie duch spotyka się z przestrzenią. Europejskie Dni Dziedzictwa 9–28.9.2016. Informator – województwo opolskie*, oprac. J. Banik, Opole 2016, s. 1.

¹⁶ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków...

Tym samym w ramach władania zabytkiem i opieki nad nim dysponent zabytku powinien sam poszerzać swoją wiedzę o posiadanym obiekcie (ruchomym bądź nieruchomości) i starać się ją upowszechniać. W literaturze uważa się, iż obowiązek ten dotyczy w szczególności obiektów wpisanych do rejestru zabytków¹⁷, chociaż przyjęty w ustawie model świadomego dysponenta zabytków pozwala na zajęcie innego stanowiska¹⁸.

Tabela 1. Ocena możliwości wykorzystania nowych technologii w promocji i upowszechnianiu dziedzictwa kultury

Cel szczegółowy 3: Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji		Możliwość wykorzystania nowych technologii
Kierunek działania 1	Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa – Faro 2005	–
Kierunek działania 2	Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych	+
Kierunek działania 3	Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu	+
Kierunek działania 4	Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego	+

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Wypada odnotować regulacje prawne związane z popularyzacją zabytków dotyczące zabytków ruchomych, które będą objęte nową formą ochrony zabytków ruchomych i zostaną wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa¹⁹. Zgodnie z treścią przepisu art. 23 a u.o.z.o.z. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, sposób prowadzenia Listy Skarbów Dziedzictwa i zakres danych zamieszczanych na niej, uwzględniając konieczność prowadzenia Listy w formie elektronicznej, zapewnienia publicznej dostępności Listy, umieszczenia na Liście Skarbów Dziedzictwa danych pozwalających na identyfikację zabytków wpisanych na nią oraz ich fotografii. Z punktu widzenia popularyzacji dziedzictwa szczególnie ważne jest kryterium publicznej dostępności Listy Skarbów Dziedzictwa wraz z dokumentacją fotograficzną. Obiekty – zabytki ruchome, które zostaną wpisane

¹⁷ P. Antoniuk, M. Cherka, [w:] *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, red. M. Cherka, Warszawa 2010, s. 33.

¹⁸ A. Jagielska-Burduk, *Koncepcja świadomego dysponenta zabytków w polskim prawie ochrony zabytków*, [w:] *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Warszawa–Gdańsk 2014, s. 311–318.

¹⁹ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach, Dz.U. z 2016 r., poz. 1330.

na Listę – będą zatem poddane szczególnej procedurze upowszechniania i udostępniania. Część z predystynowanych do wpisania na Listę obiektów jest już obecnie dobrze znana większości członków społeczeństwa²⁰. Wydaje się jednak, iż w kolejnych latach można się spodziewać wdrożenia dodatkowego programu obejmującego promocję tych obiektów na wzór już działających programów dotyczących pomników kultury.

W przypadku Listy Skarbów Dziedzictwa, formy ochrony dedykowanej zarówno zabytkom prywatnym, jak i państwowym, udostępnianie *online* będzie odgrywać szczególną rolę. Do rozstrzygnięcia pozostaje kwestia, czy w ramach prowadzonej polityki zostanie podjęta decyzja o komercjalizacji wirtualizacji obiektów wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa, a jeżeli tak, to kto będzie uprawniony do przychodów z tego tytułu. Mam tutaj na myśli Skarb Państwa – występujący zgodnie z założeniami nowej regulacji jako podmiot finansujący ochronę, a być może w dalszej perspektywie czasu upowszechnianie wiedzy o danym składniku dziedzictwa albo właściciela. Obecnie jest jeszcze zbyt wcześnie na udzielenie pewnej odpowiedzi na powyższe pytanie. Pewne wnioski można jednak wysnuć w kontekście sprawy zbiorów Fundacji XX Czarotoryskich i zawarcia umowy polegającej na nabyciu majątku Fundacji przez Skarb Państwa²¹. Najważniejszym i najbardziej rozpoznawalnym elementem kolekcji jest właśnie obraz *Dama z gronostajem*, który miał być objęty nową formą ochrony zabytków²². Idąc dalej, działania mające na celu zmianę statusu własności prywatnych obiektów na przedmiot własności państwowej pozwalają uznać, że wkrótce powinien zostać stworzony nowy system finansowania podobnych transakcji, obok systemu finansowania prac przy najcenniejszych obiektach. Docelowo środki pochodzące z komercjalizacji digitalizacji wybranych obiektów mogłyby stanowić ważny i, co więcej, stały strumień finansowania.

Oceniając aktywność podmiotów prywatnych i publicznych w upowszechnianiu i promocji dziedzictwa, warto podnieść kilka kwestii związanych z otoczeniem prawno-ekonomicznym, które wpływają na sposób i zakres działalności upowszechniającej będącej pochodną dostępu do kultury. W zakresie regulacji prawnych szczególne znaczenie będą mieć przepisy dotyczące wyglądu składowa dziedzictwa (nie tylko muzealiów²³, ale też obiektów prywatnych²⁴), moż-

²⁰ Np.: Szczerbiec – miecz koronacyjny królów polskich, obraz Leonarda da Vinci *Dama z gronostajem*, ołtarz Wita Stwosza. O konstytucyjności przepisów dotyczących Listy Skarbów Dziedzictwa wypowiedział się Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 25 maja 2016 r., sygn. akt Kp 2/15, „Monitor Polski” z 16 sierpnia 2016 r., poz. 792.

²¹ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/kolekcja-ksiazat-czarotoryskich-stala-sie-wlasnoscia-narodu-polskiego-6979.php> (30.12.2016).

²² *Państwo kupi kolekcję książek Czarotoryskich. Transakcja warta miliard złotych*, <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/panstwo-kupi-kolekcje-ksiazat-czarotoryskich,201,0,2225865.html> (28.12.2016).

²³ W. Kowalski, *Pojęcie i zakres własności intelektualnej muzeów*, [w:] *Kolekcje i zbiory muzealne. Problematyka prawna*, red. P. Stec, P.P. Maniurka, Opole 2015, s. 165 i n.

²⁴ W. Szafranski, *Upublicznianie kolekcji prywatnych w Polsce. Problemy prawne w praktyce*, [w:] *Kolekcje i zbiory muzealne...*, s. 70 i n.

liwości wykorzystania go dla celów upowszechniania i promocji (np. kwestie przechowywania, warunki udostępniania publiczności).

W zakresie uwarunkowań ekonomicznych podstawą będzie budżet decydentów na zadania związane z upowszechnianiem i promocją, a także system wspierania podmiotów niepublicznych w działalności podstawowej z tego zakresu, jak również działalności już powiązanej z powstawaniem nowych usług. Wydaje się, iż przy odpowiednich programach wspierających przedsiębiorczość w Polsce może powstać rozbudowany rynek usług związanych z dziedzictwem kultury i jego popularyzacją, rynek o szerokim wachlarzu produktów, skierowany do różnych grup. Najbardziej niewykorzystaną dotąd formą upowszechniania są w mojej ocenie rynki gier planszowych i internetowych o charakterze edukacyjnym lub wprowadzających i przygotowujących potencjalnego użytkownika do etapu edukacji.

Nowe technologie już teraz pełnią funkcję wspierającą dziedzictwo kultury w zakresie jego ochrony (skany 3D, digitalizacja²⁵) i udostępniania osobom niedowidzącym (wydruki obrazów i rzeźb 3D²⁶), ale także ułatwiają zrozumienie dziedzictwa na pierwszym etapie jego poznawania. W odniesieniu do upowszechniania i promocji dziedzictwa mamy podobną sytuację, jak w przypadku dostępu do utworów i powstawania nowych pól eksploatacji wraz z rozwojem technologicznym. Rozwój cywilizacyjny wymusza na ustawodawcy wprowadzanie nowych regulacji prawnych dotyczących wykorzystania utworów i w tym samym kierunku powinien zmierzać ustawodawca prawa ochrony dziedzictwa kultury, a następnie decydenci.

Wnioski

Bezspornie wirtualizacja dziedzictwa kultury nie zastąpi nigdy możliwości kontaktu z „żywą, oryginalną materią dziedzictwa kultury”, ale nie może ująć uwadze, iż w wyjątkowych sytuacjach może stanowić jedyny sposób na kontakt z dziedzictwem. W pozostałych przypadkach może być traktowana jako pomost pomiędzy kulturą dostępną w Internecie i za pomocą narzędzi ICT a kulturą dostępną w sposób tradycyjny. Co więcej, wykorzystanie nowych technologii w wielu przypadkach może stanowić etap przygotowawczy dla pewnych grup odbiorców (dzieci, młodzież), czy też pełnić funkcję edukacyjną wspierającą rozwój.

Wydaje się, iż przenoszenie metodologii nauk ekonomicznych do badania wytworów kultury stało się już standardem. Jedną z konsekwencji tego w dłuższej perspektywie czasu będzie komercjalizacja dziedzictwa (w granicach określonych prawem oraz bezpieczeństwem dziedzictwa kultury) i stymulowanie rozwoju przemysłów kreatywnych. Połączenie potencjału zasobów dziedzictwa

²⁵ Por. A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski, M.A. Górka, *Wirtualna Galeria im. Mielżyńskich. Historia – idea – prawo*, Poznań 2013, s. 51, 74.

²⁶ Por. M. Johnston, *Someone turned the world's most famous paintings 3D so blind people can experience them*, <http://www.businessinsider.com/3d-printed-works-of-art-for-the-blind-2016-1?IR=T>, (14.10.2016).

z badaniami prowadzonymi z zakresu nauk społecznych, ekonomicznych oraz informatycznych umożliwi natomiast stworzenie nowych narzędzi wspierających politykę kulturalną. Z kolei skuteczne działania marketingowe podejmowane w sektorze usług i towarów można wykorzystać w lokowaniu produktu regionalnego i krajowego dziedzictwa. Lokowanie dziedzictwa kultury powinno każdorazowo być dostosowane do grup odbiorców, ich potrzeb i preferencji w sposobie komunikowania, obrazowania oraz w odbiorze dziedzictwa.

W moim przekonaniu decydenci w niedostateczny sposób wykorzystują uwarunkowania prawne i ekonomiczne, rezygnując z tworzenia nowych narzędzi informatycznych, które uzupełniłyby istniejące i stosowane kanały komunikacji o dziedzictwie o unikatowe rozwiązania oparte na metodologii nauk społecznych i informatycznych. Wypada zwrócić uwagę na fakt, iż na poziomie regionalnym – w dokumentach zawierających charakterystykę obszarów inteligentnych specjalizacji województw – zawarte są odniesienia do kultury, dziedzictwa i dostrzega się potencjał rozwojowy²⁷. Niestety, podobnego rozwiązania nie przyjęto w RANB, czyli Regionalnych Agendach Naukowo-Badawczych, gdzie nie przewiduje się programów skierowanych do badań wdrożeniowych związanych z dziedzictwem kultury²⁸. Chociaż ekonomiczne oraz prawne uwarunkowania dotyczące upowszechniania i popularyzacji dziedzictwa nie stanowią przeszkody do prowadzenia badań i wykorzystania w tym zakresie nowych technologii, w polityce dotyczącej rozwoju i w tworzeniu mechanizmów wspierających niesłusznie pomija się współpracę naukowców, ekspertów i przedsiębiorców nad potencjałem dziedzictwa kultury.

²⁷ Jeden z obszarów to Dziedzictwo kulturowe i przemysły kreatywne: „[...] podstawą do ukształtowania się tej IS [inteligentnej specjalizacji] jest ogromny zasób regionu, jakim jest «żywe laboratorium», które samo w sobie stanowi wielki potencjał do rozwoju innowacyjnych i nowatorskich metod, technik i technologii konserwatorskich, prezentacji zasobów, ochrony. Ponadto zauważono, że region to również płynnie rozwijający się obszar designu (przemysłowy, użytkowy, kulturowy), jak i branż kreatywnych (m.in. gry). Wykorzystanie walorów regionalnych w dziedzinie kultury i sztuki, jako czynników rozwoju i kształtowania proinnowacyjnych postaw społeczeństwa. Rozwój przemysłów kreatywnych, opartych na zasobach kapitału intelektualnego, potencjału kulturowego oraz sztuce. Badania służące wypracowaniu i stosowaniu technik i technologii konserwacji zabytków, opartych o najnowsze osiągnięcia nauki (fizyki, chemii i innych nauk). Rozwój i kształtowanie postaw proinnowacyjnych całej społeczności regionu. Dynamiczny rozwój działalności twórczych, kreatywności związanej z efektywnym wykorzystaniem regionalnych zasobów kultury, sztuki i dziedzictwa historycznego i ich komercjalizacji”. Inteligentne specjalizacje województwa kujawsko-pomorskiego. Charakterystyka obszarów inteligentnych specjalizacji dla projektów realizowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014–2020, s. 5, <http://www.innowacje.kujawsko-pomorskie.pl/wp-content/uploads/2016/06/charakterystyka-obszarow-inteligentnych-specjalizacji-dla-projektow-w-ramach-rpo-wk-p.pdf> (28.12.2016).

²⁸ Zakres regionalnych agend naukowo-badawczych z dnia 30 maja 2016 r.: „Zakres tematyczny RANB stworzono po: analizie i uporządkowaniu zagadnień badawczych, zgłoszonych przez Samorządy Województw, weryfikacji zgodności w zakresie pojęcia prac B+R, ograniczeniu liczby lub zakresu zgłoszonych propozycji (niezgodność z Regionalnymi Inteligentnymi Specjalizacjami lub powielanie się z tematyką realizowanych przez NCBiR strategicznych lub sektorowych programów B+R)”, s. 1, http://www.ncbir.pl/gfx/ncbir/userfiles/_public/fundusze_europejskie/inteligentny_rozwoj/1_4_1_2_2016/3_zakres_ranb_30.05.2016-zalacznik_do_rpk.pdf (15.10.2016).

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483.
Uchwała nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r., RM-111-111-14,
http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20140818Krajowy_Program_Ochrony_Zabytkow_i_Opieki_nad_Zaby.pdf (20.12.2016).
Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach, Dz.U. z 2016 r., poz. 1330.
Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece na zabytkami, t.j.: Dz.U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 maja 2016, sygn. akt **Kp 2/15**, „Monitor Polski” z 16 sierpnia 2016 r., poz. 792.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 października 2007 r., K 20/07, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A” 2007/9/102.

Opracowania

- Antoniak P., Cherka M., [w:] *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, red. M. Cherka, Warszawa 2010.
Blake J., *Collective cultural rights considered in the light of recent developments in cultural heritage law*, [w:] *Cultural rights as collective rights*, ed. A. Jakubowski, Leiden 2016.
Drela M., *Własność zabytków*, Warszawa 2006.
Gdzie duch spotyka się z przestrzenią. Europejskie Dni Dziedzictwa 9–28.9.2016. Informator – województwo opolskie, oprac. J. Banik, Opole 2016.
Jagielska-Burduk A., *Koncepcja świadomego dysponenta zabytków w polskim prawie ochrony zabytków*, [w:] *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Warszawa–Gdańsk 2014.
Jagielska-Burduk A., *Nabywanie własności dobra kultury od nieuprawnionego. Wybrane zagadnienia*, „Santander Art and Culture Law Review” 2015, nr 1(1).
Jagielska-Burduk A., Szafranski W., Gawel L., *Mechanizmy prawne zarządzania dziedzictwem kultury*, red. A. Jagielska-Burduk, Gdańsk–Warszawa 2016.
Jagielska-Burduk A., Szafranski W., Górski M.A., *Wirtualna Galeria im. Mielżyńskich. Historia – idea – prawo*, Poznań 2013.
Jovanović M., *Cultural rights as collective rights*, [w:] *Cultural rights as collective rights*, ed. A. Jakubowski, Leiden 2016.
Kowalski W., *Pojęcie i zakres własności intelektualnej muzeów*, [w:] *Kolekcje i zbiory muzealne. Problematyka prawna*, red. P. Stec, P.P. Maniurka, Opole 2015.
Przyborowska-Klimczak A., *Dobro kultury* [hasło], [w:] *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, red. K. Zeidler, Warszawa 2010.
Szafranski W., *Upublicznianie kolekcji prywatnych w Polsce. Problemy prawne w praktyce*, [w:] *Kolekcje i zbiory muzealne. Problematyka prawna*, red. P. Stec, P. Maniurka, Opole 2015.

Źródła internetowe

- <http://galeriabardzobiala.pl/jagna-zdzirska-nie-umie-malowac> (28.12.2016).
<http://masterpiece.desa.pl> (28.12.2016).
<http://www.businessinsider.com/3d-printed-works-of-art-for-the-blind-2016-1?IR=T> (14.10.2016).
<http://www.innowacje.kujawsko-pomorskie.pl/wp-content/uploads/2016/06/charakterystyka-ob-szarow-inteligentnych-specjalizacji-dla-projektow-w-ramach-rpo-wk-p.pdf> (28.12.2016).
<http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/panstwo-kupi-kolekcje-ksiazat-czartoryskich,201,0,2225865.html> (28.12.2016).
http://www.ncbir.pl/gfx/ncbir/userfiles/_public/fundusze_europejskie/inteligentny_rozwoj/1_4_1_2_2016/3_zakres_ranb_30.05.2016-zalacznik_do_rpk.pdf (15.10.2016).

http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/transmisje_arch.xsp?unid=B23E24E2F20CE19DC1257E03003F16DB (28.12.2016).

www.dzielautracone.gov.pl (28.12.2016).

www.skradzionezabytki.pl (28.12.2016).

DISSEMINATION AND PROMOTION OF CULTURAL HERITAGE AND ICT TOOLS
– THE INTERACTION BETWEEN LAW AND ECONOMY

Abstract: This paper deals with legal and economic considerations dissemination and promotion of cultural heritage. The aim of the paper was to analyse if the existing national strategy concerning cultural heritage protection accepts the use of new technologies in cultural heritage management and education of society.

Keywords: DISSEMINATION AND PROMOTION OF CULTURAL HERITAGE, NEW TECHNOLOGIES, ICT TOOL